

שכר מצוה – מצוה

הרב אבשלום עדן

"בן עזאי אומר: הוי רץ למצוה קלה, וברח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה-מצוה".¹

רש"י: "שהרי שכר מצוה מצוה - שאז תקיים מצות הרבה, הואיל ומחמת סיבה של זו תבוא לידך מצוה אחרת".

רבינו יונה: "כשיעשה מצוה אחת מסייעת אותו לעשות אחרת כי בפני עצמו אין לא יכולת גם להיטיב ולא חס ושלום שזו היא שכרה שאם כן מה שכר יש לו וכי יעשה מצוות הרבה מה יועיל. ולא כן הדבר כי שכרה קיים הוא לעולם הבא אלא פרי המצווה אוכל בעולם הזה שמסייע אותו לעשות מצוה אחרת ונמצא הקרן מתרבה וקיים לעולם הבא וזהו שנאמר "אמרו צדיק כי טוב, כי פרי מעלליהם יאכלו".

רבינו הרמב"ם בפירושו למשנה זו מפנה את תשומת ליבנו לערכה המהותי של מצוה אחת ופעולותיה בנפש האדם, בנוסף לערכה הסגולי של "מצוה גוררת מצוה" ואומר:

כבר העירו חז"ל על נקודה נפלאה בתורה שיש בה זירוז על עשיית המצוות והיא אמרו "אז יבדיל משה שלש ערים" (דברים ד מה) וידוע שאינם מועילים ואין להם דין ערי מקלט עד שיובדלו השלש האחרות שבארץ כנען "אמרו: יודע היה משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן

¹ אבות פ"ד מ"ב.

קולטות עד שיהיו שלש שבארץ כנען שנאמר "יש ערים תהיינה" ולא הבדיל את אלו אלא לפי שאמר הואיל ובאת מצווה לידי אקיימה (מכות י ע"א) ומה אם משה רבינו משיג האמת שלם שבשלמים נשתדל להוסיף חצי מצוה לכל מעלותיו ושלמותו על אחת כמה וכמה שראוי לאותם אשר נתטנפה נפשם ונתחזק טנופה ונושן.

כמה נפלאים וחשובים דברים אלו שיצאו מתחת ידו של רבינו. המורה והמדריך בבחינת "אור להולכים בה" - להולכים בדרכו של רבינו. היות וקיים את המצוות לא לקבלת השכר גרידא, אלא לעידון נפש האדם ושלמותה וקיומה הנצחי, כמאמר "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס" (אבות א ג). ובפירושו כתב רבינו:

אמר החסיד הזה אתם אל תעבדו את ה' על מנת שייטיב לכם ויעשה חסד ונמצאתם רודפים אחר הגמול ועובדים בגללו. אלא עבדוהו כעבדים שאינם רודפים אחר חסד ולא הטבה רצה בזה שיהיו עובדים מאהבה.

וכדברי הגר"י קאפח זלה"ה:

הרי לעבוד ולשמור מצוות מלך מלכי המלכים שהוא הבורא והמנהיג את העולם הוא השכר הגדול שיש לנברא, ומה שייך עוד לבקש שכר על זה.²

עצם אפשרות הבחירה שניתנה לאדם, שלא יתנהג התנהגות טבעית כשאר בעלי החיים זהו השכר הגדול שיש לאדם כאדם באם יבחר לעשות הטוב ויתמיד בו.

² דברים וקוויים לזכרו של הרב קאפח זצוק"ל, בתוך: ספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפח (עורכים ז' עמר וה' סרי) רמת גן תשס"א, עמ' 49.

שאל רבי חנניה בן תורדיון את רבי יוסי בן קיסמא: ר' מה אני לחיי העולם הבא אמר כלום מעשה בא לידיך? אמר לו מעות של פורים (לצורך סעודת פורים) נתחלפו לי במעות של צדקה וחילקתים לעניים. אמר לו מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי.³

כשמתבוננים במאמר זה, מדובר באדם גדול כרבי חנינא שהיה מקהיל קהילות ברבים ללמד תורה ואפילו במקום סכנה ועדיין מסתפק אם יזכה לעולם הבא.⁴ ועל פי הדברים דברים אלו ותשובתו של ר' יוסי בן קיסמא מובן העניין של "שכר מצוה מצוה". כלומר שהיא מוטבעת באדם והופכת להיות חלק מאישיותו ויישותו של האדם המקיימה (בלבד. כי אין אפשרות להעביר מצוה מאדם לאדם) והמצווה הנגררת ממנה מעבה את הקשר בין האדם ומצוותיו. הוותרנות בממון של ר' חנינא היא חלק מאישיותו, תכונה המראה על נפש טובה שנקנתה באמצעות קיום המצוות. וכך אמר רבינו הרמב"ם במורה הנבוכים:

שכל מצוה מאלו השש מאות ושלוש עשרה מצוות היא או למתן השקפה נכונה או לסלוק השקפה רעה, או למתן חוק צדק או לסלוק עול, או להדריך במידה נעלה או להזהיר ממדה רעה.⁵

כלומר אי אפשר לקנות השקפה נכונה, או תכונה טובה ומידה נעלה על ידי לימוד גרידא, אלא צריך הדבר לבוא לידי ביטוי בצד המעשי בבחינת "גדול הלימוד שמביא לידי מעשה".⁶

דוגמא לכאורה פשוטה ביותר, ואולי אינה נחשבת בעיני רבים כמצווה, היא מצות הדיבור בלשון הקודש. ולמפורסמות שבעיני המאור הגדול הגר"י קאפח זלה"ה שהקפיד לדבר בלשון הקודש הן בשיעוריו ואפילו בשיחות החולין (שיחת תלמידי

³ עבודה זרה יח ע"א.

חכמים שהיא תלמוד) זאת משום שראה בכך מצווה חשובה מאוד אשר השפעתה רבה על עיצוב אישיותו מהותו וחינוכו של האדם.

ההתפארות והחשיבות העצמית שמייחסים לעצמם בני האדם בשימוש במילים לועזיות על מנת להרשים את שומעיהם עד כדי כך שלעיתים משתמשים בלשון זכר לנקבה או להפך (כי אין הבחנה בין זכר לנקבה בחלק מן השפות הלועזיות), מביאה לכך שלעיתים נדמה לך שמדובר "באנדרג'ינס", ולפיכך כתב מו"ר מאמר על נושא זה, לאור המצב הבלתי נסבל הזה של זלזול בלשון הקודש.

"ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם – מכאן אמרו, כשתינוק מתחיל לדבר, אביו מדבר עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה" ... ונראה שאין זו אסמכתא בלבד אלא דרשה גמורה היא ומצות למידת לשון הקודש מן התורה, שהרי השוו אותה לשאר מצוות דאורייתא, כדאיתא בתוספתא (חגיגה פ"א ה"א): קטן היודע לנענע חייב בלולב, יודע להתעטף חייב בציצית, יודע לדבר אביו מלמדו שמע ותורה ולשון הקדש... וכן כתב הרמב"ם בפירושו למשנה (אבות פ"ב מ"א) שראוי להזהר במצווה שחושבין בה שהיא קלה כגון שמחת הרגל ולמידת לשון הקודש ובמצווה שנתבארה חומרתה כגון המילה והציצית ושחיטת הפסח.⁷

ונראה מדברי הרמב"ם שהיא מצווה אלא שלא מנאה בספר המצוות מכלל תרי"ג מצוות והיות והיא חלק מחלקי מצווה כללית שהיא לימוד התורה, וכפי שכתב בהקדמתו לספר המצוות "הכלל האחד עשר":

⁴ ש.ם.

⁵ מורה הנבוכים, מהדורת הר"י קאפה, מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ז, ח"ג פל"א.

⁶ מגילה כז ע"א, קדושין מ ע"ב, בבא קמא יז ע"א.

⁷ כל שאינו מדבר לשון הקודש כתקנה עובר בלאו, כתבים א' (עורך י' טובי) ירושלים תשמ"ט, עמ' 59.

שאין ראוי למנות חלקי מצווה כל חלק וחלק בפני עצמו אם היתה כללותם מצוה אחת כגון: מצוות לולב שהיא ארבעה מינים אין לומר שפרי עץ הדר מצווה בפני עצמה, ועץ עבות מצווה בפני עצמה, וערבי נחל מצווה בפני עצמה, וכפ[ו]ת תמרים מצווה בפני עצמה, לפי שכל אלו הם חלקי המצוה, מפני שהוא צוה לקבצם, ואחרי קביצתן תהיה המצוה לקיחת הכללות ביד ביום הידוע.⁸

ומדברי רס"ג בפירושו על התורה (ויקרא י א) נראה, שהמדבר בלשון הקודש שלא בדקדוק עובר על לא תעשה שמדברי קבלה. שכן הוא כותב:

כי הראשונים לא הרשו לעצמם להזניח ידיעת לשון הקודש והיו רואים בכך עבירה, כמאמר נחמיה (יג כד) ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכורים לדבר יהודית וירב איתם ויקללם ויכם שנאמר "ואריב עמם ואקללם". (שם יג כה)⁹

הרי שקצפו של נחמיה יצא על שבוש לשון הקודש כתוצאה משמוש בשפה זרה, הוא ראה בכך עבירה שתוצאותיה והשלכותיה קרבת נשים נוכריות ונישואיהן (לאחר גיור). ההזדקקות והשימוש בשפה זרה "מפילה" את המחיצות שהציבה התורה שלא להתערב בגויים ולא ללמוד ממעשיהם.

ייחודה של לשון הקודש

רבינו הרמב"ם מסביר במורה בטעם למה נקראת לשוננו לשון הקודש:

⁸ ספר המצוות, מהדורת הר"י קאפח מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"א, עמ' מג-מד.

⁹ פירושי רבינו סעדיה גאון על התורה, מהדורת הר"י קאפח מוסד הרב קוק, ירושלים תשמ"ד, עמ' קיד, הע' י. (מתוך מאמרו של מ' צוקר בסורא תשט"ו תשט"ז)

והוא שהלשון הזה המקודש לא הונח בו כלל שם לכלי המשגל, לא לגברים ולא לנשים, ולא לעצם הפעולה גורמת ההולדה, ולא לשכבת זרע, ולא לשתן, ולא לצואה, כל הדברים הללו לא הונח להם ביטוי ראשוני כלל בשפה העברית, אלא מכנים אותם בשמות מושאלים וברמזים, והיתה הכוונה בכך שהדברים הללו אין ראוי להזכירם ולעשות להם שמות, אלא הם דברים שיש לחשות מהם, ואם הביא ההכרח להזכרם יש למצוא עצה לכך על ידי כינויים מלשונות אחרים כמו שכאשר מביא ההכרח לעשייתם מסתתרים בכך ככל האפשר.¹⁰

לאור דברי קדשו של רבינו, יחרד וידאג הלב מעלבונה של שפת הקודש ומעונשה, שמשתמשים בה לכל דבר תועבה בכל כלי התקשורת הכתובה והמדוברת, לרבות פרסומי תועבה עד כדי השחתת הנפש באמצעות לשון הקודש חלילה, היפך מטרת התורה, עידון הנפש באמצעות הלשון המקודש בבחינת שכר מצוה-מצוה.

מסקנה דמילתא: כל שאינו לומד לשון הקודש וכל היודע ואינו מדבר בו עובר בעשה, וכל המדבר לשון הקודש בשיבוש ושלא בדקדוק עובר בלא תעשה ולוקה ארבעים מדברי קבלה.

לסיכום דברים אלו ברצוני לעמוד על נקודה אחת מ"התמונה הכללית" באישיות רבת האנפין של מורנו הגדול איש אלוקים הרה"ג יוסף בכה"ר דוד קאפח נכד לחכם המופלא מאיר דרך הרמב"ם הרה"ג יחיא בכה"ר שלמה אלקאפח זלה"ה. אך תחילה מודה אני לפניך ה' אלהי שבראתני לא לצורך נדבה, ועוד היטבת עימדי שזכיתני להיות מתלמידיו ומן המתאבקים בעפר רגליו של מורנו הגדול. באחד משיעורי התלמוד (לפני השיעור במחשבת ישראל) הסביר מרי את הסוגיה הנלמדת באופן מסוים, תלמיד אחד העיר כתלמיד לפני רבו שלפי דעתו נראה להסביר

¹⁰ ה"ג פ"ה.

את הסוגיה באופן שונה, התפתח משא ומתן בענין, אך מְרִי נשאר בדעתו שכך פירש הסוגיה והשיעור נמשך, שבוע לאחר מכן (אותו תלמיד משתתף אחת לשבוע בשיעור מחשבה) בתחילת השיעור, ציין מְרִי את מקום הלמוד של אותו היום ולהפתעת הציבור ציין מְרִי כמה דפים לאחור ולא באותו מקום שסיימו באחרונה, חלק מן התלמידים המשתתפים מדי יום בשיעור העירו על כך שהלימוד הוא בדף אחר, ומְרִי ענה בזה הלשון: "אנחנו חוזרים להסביר את הסוגיא כפי שהסביר ר' פלוני ולא כמו שהסברתי אני". ההפתעה נתחלפה בהלם של הערצה על גודל ענוותנותו של מְרִי ועל תורת אמת שבלבו ובפיו, קבלת האמת ממִי שאמרה ואפילו קטן "מודים דרבנן היינו שבחייהו", איש אמת שקיים את האמת מפני שהיא אמת כפי שהעידו עליו רבים וכפי שהספידו מרן הראשל"צ הרה"ג מרדכי אליהו שליט"א.